

Monika Zielińska

Deklarowany a realizowany styl nauczania nauczycieli szkół podstawowych

Zawód nauczyciela należy do najstarszych profesji na świecie, przez co jest przedmiotem zainteresowań zarówno psychologów, pedagogów, jak i filozofów¹. Charakterystyczną jego cechą jest to, że obiektem jego oddziaływań są ludzie, a w szczególności dzieci i młodzież. Nauczyciel, będąc głównym wykonawcą planów dydaktycznych w szkole, winien umiejętnie kierować procesem kształcenia. Kierowanie stanowi bowiem komponent realizowanych w szkole procesów i posiada istotny wpływ na uzyskiwane efekty dydaktyczne oraz klimat w placówkach oświatowych. Jest to mieszanka czynności, którymi przeniknięta jest „codziennosc” każdej instytucji edukacyjnej, a zwłaszcza szkoły².

Oddziaływanie nauczyciela na uczniów zazwyczaj realizuje się w toku trwałych i długofalowych interakcji na lekcji. Jednym z takich trwałych sposobów wywierania wpływu na uczniów jest styl nauczania. Problematyce kierowania klasą przez nauczyciela poświęcono już szereg publikacji, jednakże zapotrzebowanie na aktualne wyniki badań prowadzone pod kątem stylów pracy nauczyciela wciąż jest obecne. Dostępne opracowania zwykle ograniczają się do zasygnalizowania i krótkiego omówienia stylów nauczania, koncentrując się w szczególności wokół ich produktywności i efektywności. Niewiele jest jednak badań ukazujących relacje pomiędzy deklarowanym a realizowanym stylem. Rozpoznanie i uświadomienie sobie własnych preferencji, a także zestawienie ich z faktycznie realizowanym stylem pozwoliłoby nauczycielom spojrzeć na swoją pracę z innej perspektywy. Wiedza ta pomogłaby im świadomie zmieniać styl pracy, dostosowując go nie tylko do specyfiki zadań dydaktycznych, ale także i indywidualnych potrzeb uczniów.

Powyższe stwierdzenia stały się źródłem inspiracji do podjęcia próby określenia realizowanych przez nauczycieli stylów nauczania i zestawienia ich z ich deklarowanymi stylami.

Praca składa się z sześciu rozdziałów. Otwiera ją rozdział poświęcony szkolnej rzeczywistości, którą autorka rozpatruje z punktu widzenia samego nauczyciela i skuteczności jego działań, jak również organizacji przestrzeni klasy, w której nauczyciel planuje naukę

¹ K. Żegnałek, E. Gutkowska-Wyrzykowska, *Nauczyciel – misja czy zawód?*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Pedagogika, nr 13, Wyższa Szkoła Humanitas, Sosnowiec 2016, s. 173.

² E. Kos, *Sposób realizowania funkcji kierowniczej przez nauczyciela a przebieg procesu dydaktyczno-wychowawczego w szkole*, *Nauczyciel i Szkoła*, nr 62, Wydawnictwo Górnośląskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Kardynała Augusta Hłonda w Mysłowicach, Kraków 2017, s. 13-14.

i proces nauczania. Praktyka życia codziennego w klasie wyznaczana jest bowiem zarówno przez formułowane przez nauczyciela zbiory zasad, jak i podejmowane przez niego aktywności, które dotyczyć mogą między innymi tempa, planowania czy kontroli zachowań uczniów.

W drugim rozdziale uwaga została skupiona na problematyce szkolnych relacji komunikacyjnych między nauczycielem a uczniami. W rozdziale opisano czynniki warunkujące interakcję nauczyciela z uczniami, a także reguły kierujące procesem komunikacji na lekcji. Podkreślono tu również znaczenie charakteru interakcji pomiędzy uczestnikami procesu kształcenia. Rozdział zawiera przegląd literatury, który dowodzi, iż inicjatywa komunikacyjna w klasie zdecydowanie częściej przypada nauczycielowi. Jego relacje z podopiecznymi usytuowane są na kontinuum: inicjatywa nauczyciela – odpowiedź ucznia – reakcja nauczyciela na odpowiedź.

Rozdział trzeci poświęcony został obszernej analizie stylów nauczania i ich klasyfikacji. Autorka podjęła się także opisu czynników implikujących stosowanie określonego stylu kierowania, które uwarunkowane są zarówno wewnątrz, jak i zewnątrz. Wśród uwarunkowań wewnętrznych jednostki opisano między innymi cechy osobowościowe nauczyciela, które warunkują styl jego działania. Kolejne grupy zaprezentowanych czynników związane są z jednej strony z cechami podopiecznych, z drugiej zaś z siłami sytuacyjnymi, takimi jak ograniczenia formalno-prawne nauczycieli, na które składają się między innymi podstawa programowa i obligatoryjność określonego programu i podręcznika oraz uwarunkowania tkwiące w samej organizacji, czyli system klasowo-lekcyjny. Rozdział zawiera także przegląd badań podejmujących problematykę stylów kierowania, które miały miejsce już w latach trzydziestych XX w. Na zakończenie opisany został system analizy interakcji N.A. Flandersa, który poprzez rejestrację klasowych interakcji pozwala rozpoznać styl nauczycielskiego oddziaływania.

Rozdział czwarty stanowi metodologiczną charakterystykę badań, w której przedstawiono cele i problemy badawcze, a także uzasadnienie przyjętych zmiennych. Autorka opisuje także metodę i techniki badań oraz organizację i ich przebieg.

Rozdział piąty i szósty zawiera analizę badań własnych, przy czym w rozdziale piątym poddano interpretacji deklaracje nauczycieli dotyczące ich stylów pracy oraz wybranych kategorii procesu kształcenia. W rozdziale szóstym natomiast dokonano analizy obserwowanych kategorii procesu lekcyjnego, służących ocenie rzeczywistego stylu pracy badanych nauczycieli. Pracę kończą dyskusja wyników badań własnych oraz implikacje pedagogiczne, będące efektem analizy teoretycznej i empirycznej. Ponadto praca zawiera bibliografię i aneks.